

Дергачова В.В.

доктор економ. наук, професор
ORCID ID: 0000-0003-0317-8675

Бурган Я.В.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ВДОСКОНАЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ

FACTORS INFLUENCE ON IMPROVEMENT OF THE COMPETITIVENESS OF THE TOURIST INDUSTRY IN UKRAINE

Стаття присвячена концепції конкуренції та конкурентоспроможності, визначення основних чинників, що впливають на конкурентоспроможність індустрії туризму, розглянуто найбільш цікаві фактори індексу звіту про конкурентоспроможність, які впливають на рейтинг у сфері туризму. Проаналізовано найвищі та найнижчі показники України в порівнянні із країнами-конкурентами, та запропоновані пропозиції, які слід розглянути в процесі побудови ефективного управління туристичною індустрією. Розглянуто, які ж країни займають передові місця за рейтингом конкурентоспроможності сфери туризму, та ті які мають найближчі показники до України. Наведені рекомендації, які будуть стимулювати туристичну діяльність як в Україні, так і в окремих регіонах, підсилювати взаємозв'язок туризму з іншими пріоритетними сферами соціального, економічного і культурного розвитку.

Ключові слова: конкурентоспроможність, туризм, індекс конкурентоспроможності туризму, індустрія.

The article is devoted to the concept of competition and competitiveness, the definition of the main factors influencing the competitiveness of the tourism industry, the most interesting factors of the index of the competitiveness report which influence the rating in the field of tourism are considered. The highest and lowest figures of Ukraine in comparison with the competitor countries are analysed, and the offered proposals, which should be considered in the process of building an effective management of the tourism industry. It is considered, which countries occupy the leading places according to the rating of competitiveness of the tourism sphere, and those with the nearest indicators to Ukraine. The recommendations, which will stimulate tourist activity both in Ukraine and in separate regions, are given, to strengthen the interrelation of tourism with other priority areas of social, economic and cultural development.

Key words: competitiveness, tourism, competitiveness index of tourism, industry.

Вступ. Туристична сфера в Україні розглядається як невід'ємна складова соціально-економічної політики держави. Сфера туризму впливає на економічний розвиток не тільки країни в цілому, а й на розвиток кожного регіону, вона впливає на споживчий ринок, інфраструктуру, а також на інші галузі підприємницької діяльності. В умовах фінансової кризи, це помічається найбільше.

Важливою рисою ринкової економіки є конкуренція. Ринок, та механізм його дії не існує без розвиненої форми конкуренції. Прихильники

ринкової економіки, стверджують, що працездатна конкуренція може бути збережена, тільки за рахунок державного регулювання. (А. Сміт, Дж. Робінсон, Ф. Кене, У. Петті)

Конкурентоспроможність в туризмі України, займає провідне місце. Після розвитку ринкових реформ, доступ до міжнародного ринку туристичних послуг посилив боротьбу між суб'єктами даного сегменту. Щоб забезпечити свій успіх на ринку послуг, будь-яка компанія повинна збільшувати свій прибуток на основі підвищення якості обслуговування, підвищення якості праці, доступних цін на послуги, та поліпшення форми обслуговування клієнтів [1].

Дослідження на цю тему показали, що практичним та теоретичним аспектам конкуренції та конкурентоспроможності в туристичному аспекті приділяли значну увагу Литвиненко А.Т., Смолін І.В., Дурович О.П. Аспектами формування та функціонування механізму державного регулювання туристичної галузі та його вдосконалення, займалися: Жадько К.В., Захарова С.Г., Донченко Л.М., Мельниченко О.А.

Постановка завдання. У статті вирішено такі завдання: проаналізовано темпи розвитку України за Індексом подорожей та туризму конкурентоспроможності; визначено ключові фактори, що впливають на конкурентоспроможність туристичної сфери; запропоновано що слід розглянути в процесі створення ефективного державного управління індустрією туризму.

Методологія. Теоретичною та методологічною основою дослідження є фундаментальні положення економічної теорії, наукові та вітчизняні розробки вчених у сфері дослідження питань розвитку туристичних регіонів України, та їх конкурентоспроможність, статистичні дані. Стаття базується на використанні методу кількісного та якісного порівняння при складанні таблиці на основі індексу конкурентоспроможності країн у сфері подорожей та туризму.

Результати дослідження. Розглядаючи поняття конкуренція та конкурентоспроможність, та аналізуючи визначення науковців (Ансофф І., Портер М., Базилюк Я., Юданов А.), можна сказати, що, конкуренція – це змагання, а конкурентоспроможність – це здатність конкурувати за певними перевагами (капіталом, трудовими ресурсами, споживачами) та існувати на одному рівні з іншими виробниками.

Якщо адаптувати визначення конкуренції до галузі туризму, можна зазначити, що будь-яка туристична фірма як основний суб'єкт господарювання, веде постійну боротьбу за найвигідніші умови доступу до туристичних та економічних ресурсів, а також збуту туристичного продукту, за допомогою коливання цін та надання якісних послуг з метою задоволення потреб та збільшення потенційних споживачів, для отримання максимального прибутку [2].

Добросовісна конкуренція має велике соціальне та економічне значення для розвитку туристичного ринку послуг.

1) Конкуренція є потужним стимулом економічного зростання, прискорення науково-технічного прогресу і на цій основі сприяє зниженню витрат виробництва та цін, покращенню якості послуг і товарів.

2) Підштовхуючи організації зменшити загальні витрати, конкуренція стимулює підвищення ефективності діяльності підприємств і призводить до нищення збиткових суб'єктів господарювання.

3) Направляючи суб'єкти туристичної індустрії на задоволення потреб ринку, конкуренція спонукає підприємства варіювати власне виробництво і створює необхідні умови для розширення та формування повного пакету туристичного продукту.

Для розвитку конкуренції в індустрії туризму в Україні, ще не створено всі необхідні умови. Причинами цього є такі аспекти, як:

- недостатній рівень фінансування і підтримка з боку держави,
- недосконалість правового регулювання відносин між споживачем та туристичними установами,
- недосконалість законодавчої бази, що стосується розвитку туристичної індустрії;
- недостатня кадрова забезпеченість туристичної галузі;
- невідповідність діючої системи управління туризмом з інтересами туристичних установ,
- відхилення від економічних реформ (податкова політика, оренда, приватизація, система санації тощо) [2].

На даний час громадяни України віддають перевагу закордонним подорожам, які перевищують спектр послуг, що надаються туристичними організаціями України, за своєю якістю та ціновою політикою.

Наразі існує велика кількість міжнародних рейтингів та оцінок рівня розвитку країн світу. Дослідження, що здійснюються авторитетними організаціями, аналізують найцікавіші сфери життєдіяльності суспільства в країнах світу, а отримані результати застосовуються для кореляції соціально-економічних, політичних, культурних аспектів різних країн серед низки досліджуваних. Найбільш популярними є [7]:

- індекс легкості ведення бізнесу (Ease of Doing Business Index),
- індекс розвитку людського капіталу (World Economic Forum)
- індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index),
- індекс розвитку людського потенціалу (Index of Human Development, HDI),
- індекс глобалізації (KOF Index of Globalization),
- індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI).

В контексті завдань, які поставлені даним дослідженням, важливим є рейтинг – індексу конкурентоспроможності країн у сфері подорожей та туризму (The Travel & Tourism Competitiveness Report, TTCI) [5].

Даний індекс включає в себе сукупність факторів, які впливають на розвиток сфери туризму і подорожей, що сприяє конкурентоспроможності країни. Оцінка індексу конкурентоспроможності сфери подорожей та

туризму, здійснюється за допомогою певного алгоритму, який складається із 90 чинників. Загальна оцінка формується на основі 14 груп факторів, які згруповані в 4 базових блоки (табл.1).

Таблиця 1- Показники індексу конкурентоспроможності України [4;5]

Показники	2017 рік Рейтингове місце	Середній бал	2013 рік Рейтингове місце	Середній бал
Загальне місце в рейтингу	81	4,1	76	3,98
I. Сприятливість середовища	78	4,6	60	4,73
– Бізнес середовище	124	3,7	71	3,62
– Рівень безпеки	127	3,5	77	4,65
– Охорона здоров'я та гігієна	8	6,6	8	6,55
– Людські ресурси та ринок праці	41	4,9		
– Інфраструктура інформаційно-комунікаційних технологій	81	4,2	70	3,13
II. Державна політика та створення сприятливих умов у сфері подорожей та туризму	85	4,1	114	3,90
– Пріоритизація сфери подорожей та туризму	90	4,3		
– Міжнародна відкритість	78	2,9		
– Цінова конкурентоспроможність туристичної індустрії	45	5,2	110	4,01
– Екологічна стійкість	97	3,9	92	4,30
III. Інфраструктура	79	3,1	71	3,62
– Інфраструктура повітряного транспорту	79	2,4	78	2,80
– Інфраструктура наземного та водного транспорту	81	3	73	3,52
– Туристична інфраструктура	71	4	50	4,63
IV. Природні та культурні ресурси	88	2,2	99	3,59
– Природні ресурси	115	2,3	102	3,03
– Культурні ресурси та ділові поїздки	51	2,1	80	2,08

В середині кожної з 14 груп факторів, аналізуються по кілька складових, які допомагають більш детально та об'єктивно зробити оцінку конкурентоспроможності, та визначити перешкоди, які заважають сталому розвитку сфери. Згідно показникам даного індексу та проведеного дослідження можна виділити перешкоди, які стають на заваді розвитку туризму на Україні:

– недостатня сприятливість середовища (бізнес сфера, рівень безпеки, інфраструктура інформаційно-комунікаційних технологій) – 60 рейтингове місце у 2013 року та 78 місце у 2017 року;

– не досконалість державної політики та сприятливих умов у сфері подорожей та туризму (пріоритизація сфери подорожей та туризму, міжнародна відкритість, екологічна стійкість) – 114 рейтингове місце у 2013 року та 85 місце у 2017 року;

- не розвинена інфраструктура (інфраструктура повітряного транспорту, Інфраструктура наземного та водного транспорту, туристична інфраструктура) – 78 рейтингове місце у 2013 року та 79 місце у 2017 року;
- занедбання природних ресурсів – 102 рейтингове місце у 2013 року та 115 місце у 2017 року
- не зацікавленість споживачів культурними ресурсами. – 80 рейтингове місце у 2013 року та 51 місце у 2017 року.

Безперечно, в кожній із 14 укрупнених складових Індексу є показники, за якими ми маємо вищі або нижчі оцінки. Водночас, підсумковий результат дослідження засвідчив, що передумови для належного розвитку туризму в достатній мірі в Україні не використовуються.

Цього року рейтинг охопив 136 країн світу. Україна в цілому за Індексом конкурентоспроможності у сфері подорожей та туризму 2017 року отримала оцінку в 4,1 бали з семи можливих і опинилась на 81 місці. [6]

У попередньому рейтингу 2015 року Україна була виключена з дослідження за цим Індексом. Разом з тим, порівнюючи з доступною оцінкою за 2013 рік, коли Україна посідала 76 сходинку з 140 країн світу, було втрачено 5 позицій.

Порівняння та оцінка країн, аналіз їх розвитку є важливим та ефективним фактором під час прийняття інвестиційних рішень, пов'язаних із розвитком сфери туризму і подорожей. Така оцінка конкурентоспроможності виступає дієвим інструментом для впливу публічної влади та бізнесу на розвиток сфери туризму і подорожей, що можна зробити наступними засобами:

- спрямування бюджетних видатків на розвиток інфраструктури та людського капіталу;
- податкове стимулювання внутрішніх інвестицій;
- заохочення та підтримка інвестицій;
- розроблення та затвердження програм розвитку туризму;
- створення умов для просування внутрішнього туризму;
- вдосконалення норм сертифікації та стандартизації послуг;
- розподіл повноважень органів управління туризмом;
- активізація рекламно-інформаційної політики держави;
- підвищення ефективності підготовки спеціалістів у сфері туризму [2].

Підвищення ефективності організаційного механізму державного регулювання індустрією туризму буде сприяти туристичній діяльності, підсилувати взаємозв'язок туризму з іншими сферами соціально-економічного і культурного розвитку, стимулювати до збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів та туристичних потоків на національному ринку туристичних послуг, інвестуванню, організації нових робочих місць.

З найкращих показників рейтингу, можна виділити деякі фактори (табл.2).

Таблиця 2- Фактори, які впливають на рейтинг конкурентоспроможності у сфері туризму, найвищі показники України [5]

№	Показник	Рейтинг
1.	Паритет купівельної спроможності (дол. США)	2
2.	Кількість ліжко-місць на 10 000 населення	4
3.	Час, необхідний на отримання рішення на будівництво складських приміщень	9
4.	Вартість відкриття бізнесу, % валового національного доходу на душу населення	11
5.	Повнота доступності даних, які щорічно надаються національними адміністраціями до збірника статистики туризму Всесвітньої туристичної організації	18
6.	Кількість терапевтів на 1 000 населення	19
7.	Кількість банкоматів на 100 000 дорослого населення	21
8.	Час, необхідний для відкриття бізнесу (днів)	22
9.	Щільність залізничних шляхів (км на 100 кв. м. землі)	24
10.	Кількість спортивних стадіонів із вмістимістю більше, ніж 20 000 місць	25
11.	Активні абоненти мобільного сотового зв'язку на 100 жителів	26
12.	Вплив промислового рибальства на екосистему морського шельфу (тонн/кв.км)	28
13.	Відносна вартість розміщення в готелі (дол. США)	29
14.	Кількість залізничної інфраструктури	34
15.	Ступні використання компаніями Інтернету для продажу своєї продукції споживачу	35
16.	Відсоток населення, охопленого мобільним сигналом	36
17.	Державні витрати на розвиток туризму (% у бюджеті)	36
18.	Кількість культурних об'єктів світової спадщини	36
19.	Кількість авіакомпаній	37
20.	Легкість пошуку кваліфікованих співробітників	38
21.	Зв'язок між рівнем оплати та продуктивністю праці	42
22.	Практика найму та звільнення працівників	47
23.	Кількість діючих регіональних торговельних угод	48

Із цих даних, можна підвести підсумки, що фактори, які мають найвищі показники, це історично, географічно встановлені показники, на які уряд вплинути не може. Також достатня кількість показників, які встановлені на довгостроковий період (3, 7, 9, 12, 14, 19, 22). Значення показників, котрі не завжди є досить об'єктивними (1, 4, 5, 6, 17, 20). Такий фактор, як Державні витрати на розвиток туризму, має позитивний результат в рейтингу. Але якщо подивитися як це впливає на розвиток, то це один із недоліків, який гальмує сферу туризму, оскільки коштів виділяється не достатньо. На показники (2, 8, 10, 13, 21) має вплив державне регулювання, та власники свого бізнесу, але на розвиток туристичної галузі, ці фактори майже не впливають.

Також, проаналізовані найнижчі показники, нажаль їх більша кількість, в цьому рейтингу (табл. 3).

Таблиця 3 - Фактори, які впливають на рейтинг конкурентоспроможності у сфері туризму, найвищі показники України [5]

№	Показник	Рейтингове місце
1.	Надійність поліції	102
2.	Якість авіаційної інфраструктури	102
3.	Ефективність маркетингу та рекламних заходів для залучення туристів	103
4.	Візова політика (необхідність віз та складність їх одержання)	105
5.	Кількість туристичної інфраструктури (готелів, курортів, розважальних закладів)	107
6.	Сталість розвитку туристичної індустрії	108
7.	Жорстокість та ступінь регулювання екологічних норм	110
8.	Затрати бізнесу на боротьбу із злочинністю і насильством	114
9.	Рівень дотримання екологічних норм законодавства	116
10.	Ефективність нормативно-правової баз при врегулюванні суперечок	119
11.	Наявність території, яка знаходиться під охороною (% від загальної площі території)	121
12.	Пріоритетність розвитку сфери туризму для уряду країни	122
13.	Ступінь впливу оподаткування на стимули до праці	122
14.	Індекс тероризму	126
15.	Вплив регуляторного середовища на приплив прямих іноземних інвестицій	128
16.	Захист прав власності	129
17.	Ступінь впливу оподаткування до інвестування	131
18.	Якість доріг	132

Найскладнішим є стан Бізнес середовища, де із 12 факторів, 8 є найнижчими в рейтингу. Показники цього блоку залежать від уряду країни, органів місцевого самоврядування. Найбільш проблематичні фактори, що впливають на бізнес в Україні – корупція, політична нестабільність, інфляція, неефективна урядова бюрократія і доступ до фінансування. Крім цього, на слабку конкурентоспроможність України впливає злочинність, погане здоров'я суспільства, екологія і малоосвічені робітники.

Для порівняння, розглянемо, які ж країни займають передові місця за рейтингом конкурентоспроможності сфери туризму (табл.4), та ті які мають найближчі показники до України (табл. 5).

Таблиця 4 - Топ-10 рейтингу країн за індексом конкурентоспроможності сектору подорожей і туризму 2017 року [3]

Рейтингове місце	Країна	Середній бал
1	Швейцарія	5,86
2	Сполучені Штати Америки	5,85
3	Сінгапур	5,71
4	Нідерланди	5,66
5	Німеччина	5,65
6	Гонконг	5,53
7	Швеція	5,52
8	Великобританія	5,51
9	Японія	5,49
10	Фінляндія	5,49

Таблиця 5 - 10 країн, які знаходяться поряд із Україною за індексом конкурентоспроможності сектору подорожей і туризму 2017 року [3]

Рейтингове місце	Країна	Середній бал
79	Таджикистан	4,1
80	Бразилія	4,1
81	Україна	4,1
82	Бутан	4,1
83	Тринідад и Тобаго	4,1
84	Гватемала	4,1
85	Шри-Ланка	4,1
86	Алжир	4,1
87	Греція	4,0
88	Непал	4,0

Отже, проаналізувавши показники України, та порівнявши їх із країнами-конкурентами, можна зробити висновок, що країни, що посідають перші місця рейтингу мають рівень ВВП від 245784 (Фінляндія) до 18153487 (Сполучені Штати Америки) та відповідно ВВП на душу населення від 38900\$ (Японія) до 87100\$ (Сінгапур), що в порівнянні з ВВП України за останні 5 років (від 1408889 до 2383182) вказує на залежність місця країни в рейтингу (і не тільки в цьому) і його економічного стану.

Аналізуючи країни, які посідають місця поряд із Україною, за індексом конкурентоспроможності, можна зробити висновок, що по рівню ВВП 1835993 (Бразилія) має найвищий показник, 2000 (Бутан) має найнижчий рівень ВВП.

Втрата 5 позицій за останні 3 роки, свідчить про те, що в Україні відсутній прогрес не тільки в рейтингу, але і в параметрах розвитку за роки нової влади. Наша країна продовжує знаходитися наприкінці цього рейтингу і втрачає конкурентні позиції в міжнародних відносинах, залишаючись однією з найменш конкурентоспроможних країн в Європі.

Як свідчать дослідження науковців (Смолін І.В., Дурович О.П.), протягом останніх трьох років трійка найбільш проблемних сфер, які тягнуть Україну вниз – це непрацюючі державні інститути, відсутність макроекономічної стабільності і проблеми у фінансовому секторі. У той же час, найбільше за останні роки погіршилася конкурентоспроможність ринку праці, системи інновацій та інфраструктури.

Тому нашій країні необхідна об'єктивна оцінка туристичної індустрії на даний момент та створення ефективного державного управління цією індустрією.

Висновки. Отже, після проведення аналізу індексу конкурентоспроможності сфери подорожей та туризму – 2017, можна стверджувати про те що, на даний час рівень розвитку інвестування, оподаткування в туристичній індустрії знаходяться в несприятливому стані. Аналізуючи показники індексу конкурентоспроможності за останні роки, можна простежити як позитивні, так і негативні зрушення. Беручи до уваги

блоки: сприятливість середовища (78 місце, мінус 18 позицій), державна політика та створення сприятливих умов у сфері подорожей та туризму за показниками пішла в гору (із 114 місця, опинилася на 85), але якщо розглядати кожен фактор цього блоку, окремо, то ситуація не найкраща для України. Інфраструктура (79 місце, мінус 8 позицій), Природні та культурні ресурси (із 99 місця, опинилася на 88), із показників ситуація покращилась, в Україні є багато культурних центрів, вона збагачена природними ресурсами, але з боку держави цьому приділена не достатня увага.

Якість трудового потенціалу, природні умови, це ті фактори які можуть конкурувати з іншими країнами.

Щоб забезпечити розвиток туристичної індустрії для нашої країни, необхідно формувати нову систему управління. Основними діями цієї системи мають бути: удосконалення системи організаційної структури регулювання туристичної діяльності в країні; збалансована робота органів місцевого самоврядування, на вдосконалення туристичної сфери; залучення працівників туристичної галузі, для спільної праці [8].

Побудова ефективного державного управління в туристичній індустрії повинна бути націлена на вирішення кола питань, насамперед:

- створення єдиної структури, яка буде займатися діяльністю об'єктів туристичної галузі, та регулювати їх роботу на всіх рівнях управління;
- збільшення повноважень у органів публічного управління, які займаються, безпосередньо сферою туризму;
- зростання фінансових можливостей для реалізація галузевих проектів;
- застосування адміністративних санкцій з приводу суб'єктів господарювання;
- створення налагодженої нормативної бази для регулювання діяльності туристичних організацій;
- надання самостійності органам туристичних управлінь, у вирішенні питань, що стосуються місцевого значення;
- впровадження інформаційних технологій на національному рівні;
- прогресивні зміни в послугах гостинності;
- удосконалення системи оподаткування;
- організація професійної підготовки та підвищення кваліфікації кадрів;
- стимулювання розвитку інфраструктури туристичних об'єктів;
- залучення бюджетних коштів, та допомога з боку інвестування;
- надання сприятливих умов для науково-технічних розробок та технологій [1].

Впровадження цих рекомендацій буде стимулювати туристичну діяльність як в Україні, так і в окремих регіонах, підсилити взаємозв'язок туризму з іншими пріоритетними сферами соціального, економічного і культурного розвитку. Це буде сприяти підвищенню міжнародного авторитету України як туристичної держави на світовому ринку туристичних

послуг, поповненню державного бюджету в результаті створення сучасної туристичної індустрії.

Література:

1. Ткаченко Т.І. Конкурентоспроможність в туризмі як провідний напрям сталого розвитку. Науково-інформаційний вісник Академії наук вищої освіти України. 2012. №2 (79). С.96-104.
2. Проблеми географії та менеджменту туризму. Явкін В.Г., Руденко В.П., Король О.Д. та ін. Чернівці: Рута, 2006. 260с.
3. Рейтинг конкурентоспособности экономик стран мира — 2017/2018. URL: <https://uteka.ua/ua/publication/Rejting-konkurentosposobnosti-ekonomik-stran-mira-20172018>.
4. Travel Tourism Competitiveness Report 2015. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TT_Competitiveness_Report_2015.pdf.
5. Travel Tourism Competitiveness Report 2017. URL: http://edclub.com.ua/sites/default/files/files/tourism_3.pdf
6. Економічний дискусійний клуб URL: <http://edclub.com.ua/analitika/rejtingovi-ocinky-konkurentospromozhnosti-ukrayinskogo-turyzmu-2017>.
7. Міжнародні рейтинги України. Вікіпедія URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародні_рейтинги_України.
8. Донченко Л.М., Гостева Н.П. Проблеми та перспективи державної підтримки розвитку туризму. Держава та регіони. Сер. «Державне управління». 2010. №1. С. 37-42.